

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفیٰ

مجموعه مقالات برتر همایش بین‌المللی
«بازخوانی اندیشه‌ها
و سیره علمی، معنوی شهید مطهری»

دفتر اول: مقالات قرآنی و حدیثی

گردآورنده:

سید مهدی معلّمی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، درگرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست مقالات

- ۷ _____ مقدمه دبیر علمی همایش
- ۱۱ _____ مقدمه مدیر همایش
- ۱۵ _____ بررسی دیدگاه‌ها و مبانی شهید مطهری در تفسیر عرفانی آیات قرآن کریم
اکرم حسین‌زاده
محمد شریفی (نویسنده مسئول)
- ۳۹ _____ بازخوانی دیدگاه شهید مطهری پیرامون اخباریگری
ریحانه سادات هاشمی (شهیدی)
فاطمه نباتیان
- ۶۹ _____ تحلیل دیدگاه‌های خاص شهید مطهری در تفسیر سوره حمد
حبیب الله رضایی
- ۱۰۱ _____ بازپژوهی دیدگاه شهید مطهری رحمته علیه درباره «امی بودن» پیامبر صلی الله علیه و آله
ابراهیم رضایی آدریانی
فاطمه طائبی اصفهانی
- ۱۲۳ _____ بررسی مقایسه‌ای نظریات تفسیری استاد مطهری و علامه طباطبائی
عبدالرئوف مصباح

مقدمه دبیر علمی همایش

عالمان ربانی به مثابه آینه‌هایی هستند که هر یک به تناسب سعه وجودی خویش، مظهر صفات جمال حضرت حق‌اند و به فراخور ظرف ادراک، نور معرفت و دانشی را که از سرچشمه فیاض قرآن و عترت چشیده‌اند، منعکس می‌کنند. در نزد آن‌ها، «خرد» و «اندیشه»، وسیله نیل به ذروه حقایق است و معبر رسیدن به بهشت و بندگی رحمان.

در این میان، قلم، این ودیعه الهی برای تعلیم انسان، وسیله‌ای است در انگشتان فرزندگان برای برانداختن نقاب از رخ اندیشه‌های ناب: کس چو حافظ نگشاد از رخ اندیشه نقاب

تا سرزلف سخن را به قلم شانه زدند
استاد شهید آیت‌الله مرتضی مطهری، به معنای واقعی، نمونه بارز عالم ربانی در عصر ما بود. خصوصیات مهمی چون جامعیت علمی، دقت نظر و ژرف‌اندیشی، قدرت نقد و تحلیل آراء، نوآوری و نظریه‌پردازی، آشنایی با جدیدترین نظریات در علوم اسلامی‌انسانی، آشنایی و بصیرت نسبت به جریان‌های سیاسی، در شخصیت ایشان جمع بود. در کنار این خصوصیات، روحیه انقلابی، توان ارتباط و تعامل با دانشگاه و مجامع

علمی، مهارت نویسندگی و تبلیغ، در کنار اهتمام به تقوا و تهذیب اخلاق و برخورداری از مکارم اخلاقی، وی را در شمار شخصیت‌های تأثیرگذار عصر حاضر قرار داده است، تا بدانجا که حضرت امام خمینی علیه السلام آثار این اندیشمند وارسته را برای همگان مفید خواند و فرمود: «آنچه از این استاد شهید باقی است با محتوای غنی، خود مربی و معلم است».

همچنین، چنین خصوصیتی وی را شایسته عنوان الگوی مناسب روحانیت پویا و تأثیرگذار در عصر حاضر از منظر مقام معظم رهبری (دام عزه العالی) نموده است. از این روی، پرداختن به آثار و بازخوانی اندیشه‌های استاد شهید می‌تواند پاسخگوی بسیاری از مشکلات و چالش‌های علمی و اجتماعی باشد و بررسی سیره علمی و شخصیت معنوی ایشان می‌تواند زمینه‌ساز ارائه نمونه و الگویی شایسته از یک عالم مسلمان برای طلاب جوان و حوزه‌های علمیه و به نوعی غرس بذر تکثیر چنین شخصیتی در عصرهای بعدی باشد؛ البته در زمینه بازخوانی اندیشه‌های این متفکر بزرگ، کارهای مهمی در قالب همایش و نشست‌های علمی صورت گرفته، که هر یک در جای خود مفید و کارآمد بوده است. با این حال، کثرت آراء، عمق اندیشه‌ها و اضلاع متعدد شخصیت علمی و معنوی این فیلسوف الهی و مفسر ژرف‌اندیش، نیازمند برنامه‌ریزی جهت جریان‌سازی و ایجاد حرکتی علمی و فرهنگی به منظور بهره‌مندی فراگیر و بین‌المللی از این شخصیت برجسته است.

برگزاری سلسله همایش‌های «بررسی اندیشه‌ها و سیره علمی، معنوی شهید مطهری»، بسترساز چنین حرکتی علمی و فرهنگی و متضمن معرفی جهانی آراء و اندیشه‌ها و الگوپردازی شخصیت ایشان به مثابه یک عالم بصیر و کارآمد در عصر حاضر خواهد بود.

توجه به اهمیت این موضوع، سبب گردید معاونت پژوهشی جامعه‌المصطفی العالمیه با همکاری ستاد دائمی بزرگداشت شهید مطهری در شهرستان فریمان، اقدام به برنامه‌ریزی سلسه همایش‌های «بازخوانی اندیشه‌ها و سیره علمی، معنوی شهید مطهری» نماید.

هدف این است که به توفیق الهی، این همایش در قالب سلسله همایش‌های سالانه در سطح بین‌المللی ادامه یابد و در هر همایش، بخشی از اندیشه‌ها و بُعدی از ابعاد شخصیت این عالم فرزانه، مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد.

در نخستین مرحله از این روند، که در سال ۱۴۰۰ کلید خورد، پس از اخذ مجوزهای لازم و طی فرایند معمول برای اجرای یک همایش علمی، بر حسب رأی کمیته علمی چند محور مورد تأکید قرار گرفت که عبارت‌اند از: اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی شهید مطهری، خانواده مطلوب و تمدن اسلامی در اندیشه شهید مطهری و سیره علمی، معنوی شهید مطهری.

بدیهی است دامنه افکار و آثار شهید بسیار وسیع‌تر از این چند محور است، که به توفیق الهی موضوع مراحل بعدی این همایش خواهد بود. از مجموع مقالات دریافتی، تعدادی بر اساس رأی کمیته داوران به‌عنوان مقالات برتر انتخاب گردید که در قالب شش دفتر به تفکیک موضوع منتشر می‌گردد؛ امید است مورد رضایت حضرت حق (جل و علا) و استفادۀ دوستداران دانش واقع گردد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از همه مراکز و نهادهای مشارکت‌کننده در همایش، اعضای محترم کمیته‌های علمی و اجرایی، اساتید، طلاب و

دانشجویان و پژوهشگرانی که با ارسال مقاله در برگزاری همایش مشارکت نمودند، همکاران عزیزم در معاونت پژوهشی نمایندگی؛ حجج اسلام آقایان سید محمد مهدی حسینی (مدیر اجرایی همایش)، مجتبی معنوی، مجتبی حیدری، سید صادق حیدری، مسئولین محترم جامعه المصطفی العالمیه و دبیرخانه دائمی بزرگداشت شهید مطهری، به‌ویژه رئیس محترم جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه در خراسان و رئیس همایش جناب حجت الاسلام والمسلمین صالح و امام جمعه محترم شهرستان فریمان و مدیر همایش جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید مهدی معلمی، تقدیر و تشکر نمایم.

والحمد لله رب العالمین

جواد رقوی

دبیر علمی همایش

بهار ۱۴۰۱

مقدمه مدیر همایش

شهید مطهری رحمته الله علیه از نگاه مقام معظم رهبری (دام ظلّه الوارف) به عنوان تئوریسین انقلاب اسلامی و یکی از شاخص ترین شهدای جمهوری اسلامی ایران مطرح شده‌اند. اندیشه‌های مترقی این شهید بزرگوار هنوز هم در گام دوم انقلاب اسلامی مانند چراغی فروزان، فراروی اندیشمندان و پژوهشگران مؤمن و متعهد در جهت ترویج اسلام ناب محمدی و اعتلای جمهوری اسلامی ایران است.

شهر فریمان افتخار دارد که زادگاه این عالم فرزانه است و بدین منظور ستاد دائمی بزرگداشت شهید مطهری رحمته الله علیه، شهر فریمان و نمایندگی جامعه المصطفی العالمیه در خراسان، اقدام به برگزاری همایش بین‌المللی «بازخوانی اندیشه‌ها و سیره علمی، معنوی شهید مطهری رحمته الله علیه» نمودند.

این همایش از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مجوز برگزاری بین‌المللی را اخذ نمود و در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) نیز به ثبت رسید و بحمدالله والمنة، با استقبال پژوهشگران و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی مواجه شد.

مجموعه مقالات این همایش، در شش جلد تنظیم و منتشر شده است

که جلد اول آن به مقالات برگزیده در محور اندیشه‌های قرآنی و حدیثی شهید مطهری اختصاص یافته است.

شهید مطهری رحمته‌الله سالیان متمادی به خوشه‌چینی از خرمن علم و معرفت و عمل بزرگانی همچون امام خمینی رحمته‌الله و علامه طباطبائی رحمته‌الله مشغول گشت و سپس با بنان و بیان خود، به نشر و تبلیغ آموزه‌های روح‌فزای قرآنی در میان اقشار گوناگون مردم، به‌ویژه دانشجویان و دانشگاہیان پرداخت. ایشان با ارائه نوآوری روشمند در تفسیر قرآن کریم و پژوهش‌های حدیثی، دریچه جدیدی از گنجینه معارف و حیانی مکتب اهل‌البیت علیهم‌السلام را پیش روی علاقه‌مندان گشود.

ایشان با سلاح قرآن و معارف ناب اهل‌البیت علیهم‌السلام به جنگ با دشمنانی برخاست که با القای شبهات در تضعیف باورهای دینی تلاش می‌کردند. این شهید بزرگوار با معرفی حقیقت اسلام و اسلام حقیقی، جان عطشناک جویندگان حق و حقیقت را سیراب و آنان را در برابر شبیخون فرهنگی دشمنان اسلام و قرآن استوار می‌سازد.

دبیرخانه همایش «بازخوانی اندیشه‌ها و سیره علمی، معنوی شهید مطهری رحمته‌الله» مقالات فراوانی در محور اندیشه‌های قرآنی و حدیثی استاد دریافت نمود که پس از سه مرحله ارزیابی، از میان مقالات واصله، پنج مقاله که امتیاز بیشتری را کسب کردند، جهت انتشار برگزیده شدند.

مقاله اول به موضوع بررسی دیدگاه‌ها و مبانی شهید مطهری در تفسیر عرفانی آیات پرداخته است. در این مقاله ضمن بیان دیدگاه‌های استاد شهید رحمته‌الله در ارتباط با عرفان، به مبانی مهم تفسیر عرفانی از جمله زبان قرآن، وضع الفاظ برای روح معانی، معنای حقیقت و رقیقت، مکتب عشق، وحدت شخصی وجود و انسان کامل پرداخته است.

مقاله دوم به بازخوانی دیدگاه شهید مطهری رحمته الله علیه پیرامون اخباریگری می‌پردازد. این مقاله نقدهای استاد به جریان اخباریگری به عنوان مکتبی ضد اجتهاد و مخالف با اصول فقه، از جمله ظواهر قرآن، اجماع و عقل را تبیین و نسبت به پدیده نواخباریگری هشدار داده است.

مقاله سوم به تحلیل دیدگاه‌های خاص شهید مطهری رحمته الله علیه در تفسیر سوره حمد می‌پردازد. در این مقاله، اندیشه ناب شهید مطهری رحمته الله علیه درباره توحید، بیان شده و به این بیان که از نگاه ایشان، «توحید نظری» از مقوله «شناخت» است و «شناخت» در اسلام اصالت دارد. «توحید نظری» مقدمه «توحید عملی» است و معنای توحید در استعانت، یعنی این‌که غیر او، همه امور «وسیله» هستند. راه مستقیم کشف‌کردنی است، نه اختراع‌کردنی. صراط مستقیم تنها یکی است و «راه گمراهی» گوناگون و مختلف است.

مقاله چهارم به بازپژوهی دیدگاه شهید مطهری رحمته الله علیه در رابطه با «امی بودن پیامبر صلی الله علیه و آله» می‌پردازد. فهم صحیح عبارت «النبی الامی» برخی از باورهای قرآنی و اسلامی درباره پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را رقم می‌زند که یکی از ادله اعجاز قرآن نیز به شمار می‌رود.

مقاله پنجم به بررسی مقایسه‌ای نظریات تفسیری شهید مطهری رحمته الله علیه و علامه طباطبایی رحمته الله علیه پرداخته است. در این مقاله نظریات تفسیری استاد مطهری رحمته الله علیه و علامه طباطبائی رحمته الله علیه رویکرد تطبیقی، در سه بستر «خداشناسی»، «هستی‌شناسی» و «انسان‌شناسی» مورد کاوش قرار گرفته است.

شایسته است از زحمات ارزشمند نویسندگان محترم، آقایان ابراهیم رضایی آدریانی، محمد شریفی، حبیب‌الله رضایی، عبدالرئوف مصباح و خانم‌ها فاطمه طائبی اصفهانی، ریحانه سادات هاشمی، فاطمه نباتیان و اکرم حسین‌زاده تقدیر و تشکر داشته باشم.

همچنین از مسئولین محترم نمایندگی جامعه المصطفی العالمیه خراسان به‌ویژه حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر صالح و حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر رقی، قدرشناسی می‌شود.

از همکاران محترم و اساتید گرانقدر که با ارزیابی مقالات، در غنای این مجموعه یاری رساندند، نیز تشکر ویژه به عمل می‌آید.

در پایان از حمایت‌های مسئولین محترم شهرستان فریمان و عزیزان خدوم در ستاد دائمی بزرگداشت شهید مطهری علیه‌السلام که با حمایت‌های خود از این همایش فاخر، گامی مؤثر در جهت اعتلای اندیشه ناب مطهر و تقویت هویت فرهنگی شهرستان فریمان برداشتند، قدردانی می‌شود.

سید مهدی معلمی

امام جمعه شهرستان فریمان